

Celostátní studentská vědecká konference Historie 2020

**Výpovědní hodnota nejstarší dochované knihy
svatebních smluv města Svitavy z let 1573–1606**

Bc. Kristýna Kirschnerová

Obor: Historie

Slezská univerzita v Opavě

Ústav historických věd

Opava 2020

Resumé

Měštům vedlejších zemí Koruny české nebylo doposavad v oblasti sňatečnosti měšťanů věnováno větší pozornosti, jako tomu bylo naopak v případě českých měst. Pokud se navíc jedná o problematiku poddanských měst a městeček, je dosavadní výzkum znatelně omezený a sepsaných badatelských výstupů je pomálu.

Předkládaná práce se zaměřuje na výpovědní hodnotu knihy svatebních smluv města Svitavy, vedené v letech 1573–1606, jenž obsahuje poměrně rozsáhlou a ucelenou pramennou základnu čítající 407 smluv. Díky tomu je možné vyslovit určité teze platné pro oblast svitavského panství a komparovat je s doposud zjištěnými skutečnostmi.

Na základě analýzy jednotlivých vkladů obsažených v knize svatebních smluv se první část práce věnuje zachycení rodinného stavu snoubenců, pořadí sňatku novomanželů, či zjištění vlivu sezonnosti na uzavírání jednotlivých sňatků ve sledovaném období. Druhá část studie se snaží především o postihnutí majetkových vkladů novomanželů, kdy vklady ze strany ženicha i nevěsty jsou charakterizovány i s uvedením jednotlivých příkladů. Těžiště druhé části práce tvoří především snaha nalézt odpověď na otázku, zda svitavští muži dodržovali ono v českých zemích zavedené pravidlo obvěnění novomanželky o třetinu výš vzhledem k výši jejího věna.

Úvod

Svatební smlouvy náležely k písemnostem osobního charakteru. Upravovaly majetkové poměry novomanželů dle pravidel konkrétního městského práva. Smlouvy nepřinášejí informace pouze o ekonomickém zázemí zúčastněných stran, ale taktéž mohou posloužit ke studiu každodennosti, sociální problematiky a především k poznání ženské problematiky, jelikož raně novověké ženy v nich vystupují buďto zcela samostatně nebo zastoupené svými otci, bratry či jinými mužskými poručníky.

Dosavadní badatelský zájem o studium svatebních smluv se v minulosti zaměřoval spíše na prostředí českých měst než na města vedlejších zemí Koruny české. Pro města vedlejších zemí je tedy třeba vytvořit řadu edic nebo analytických prací, díky kterým by mohla vzniknout syntetizující práce, jako v případě českých měst.

Cílem předkládané studie je posoudit výpovědní hodnotu knihy svatebních smluv, jež byla vedená v městě Svitavy v letech 1573–1606¹ a přispět tak do této prozatím méně prozkoumané oblasti moravských měst. Na základě studia tohoto pramene a odborné literatury jsem vypracovala tři hypotézy. První hypotéza vychází ze statistického zpracování informací získaných ze svatebních smluv. V této části jsem se zaměřila především na rodinný stav snoubenců, pořadí sňatku novomanželů nebo četnost uzavírání svatebních smluv, jelikož jsem se domnívala, že v některé dny a roky bylo uzavřeno více smluv než v jiné.

Druhá hypotéza souvisí s početností sňatků uzavřených v jednotlivých měsících. Předpokládala jsem, že sňatečnost ovlivňovaly církevní zvyklosti a zemědělské práce, při kterých na zábavu a radovánky nezbyl čas.

Moje třetí hypotéza se zaměřuje na majetkové vypořádání zúčastněných stran. Sledovala jsem výši majetkových vkladů novomanželů, kdy jsem se především snažila určit, zda svitavští muži obvěňovali svou nevěstu třetinou výš, jak tomu bylo v českých zemích zvykem.²

---

¹ Státní okresní archiv (dále SOKA), se sídlem v Litomyšli, Archiv města (dále AM) Svitavy, inv. č. 45.

² KLABOUCH, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, s. 72.

Sňatečnost a svatební smlouvy v dějepisné produkci

Mezi první badatele, kteří se zabývali touto problematikou, patřili Stanislav Dvořák³ a Jan Ehl.⁴ Oba autoři působili ve 30. letech minulého století a za předmět své práce si zvolili svatební knihu města Solnice z let 1573–1753.

Popularizační dílo Jiřího Klaboucha s názvem „*Manželství a rodina v minulosti*“,⁵ napsané v první polovině 60. let 20. století můžeme označit za první český pokus o vytvoření syntézy zabývající se sňatkem, manželstvím a rodinou. Nepříliš rozsáhlým pokusem zachytit celkový pohled na svatební problematiku poskytuje sedm let stará popularizační monografie Evy Janíčkové „*Historie svateb od nejstarších dob po současnost*“.⁶ Autorka ve své práci nastínila svatební veselí a tradice od dob pohanských až po naši současnost. Ze zahraničních autorů zabývajících se svatební tematikou můžeme jmenovat belgického historika Jeana-Clauda Bologne. Bologne se ve svém obsáhlém díle „*Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*“⁷ pokusil zachytit historii svateb od raného středověku až po současnost. Autor od svého zájmu ovšem upustil a od 16. století se zaměřil spíše na francouzské prostředí.

Zcela nový pohled na svatební smlouvy přinesla práce Pavly Nácovské „*Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*“.⁸ Autorka si stanovila za cíl pohlédnout na skladbu a výši věna ve sledovaném období. Dále svou pozornost zaměřila také na ovdovělé osoby a jejich následnou šanci k uzavření nového manželství. Práce Nácovské se stala východiskem pro většinu badatelů zabývajících se studiem svatebních smluv z historicko-demografického a sociálně-dějinného pohledu.

Východočeské muzeum v Pardubicích ve spolupráci s Katedrou historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice v roce 2007 u příležitosti výstavy o svatebních oděvech a svatbách vydalo sborník studií pohlížejících na tematiku svateb z různých úhlů pohledu souvisejících se svatbou.⁹ Sborník se časově zaměřil na 16. – 20. století

---

³ DVOŘÁK, Stanislav, *Knihy svatebních smluv v Solnici 1573–1753*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze (dále ČRSČP), 6, 1934, s. 33–59.

⁴ EHL, Jan, *Knihy smluv svatebních v Solnici*, ČRSČP, 7–8, 1935–1936, s. 46–52.

⁵ KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

⁶ JANÍČKOVÁ, Eva, *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*, Praha 2012.

⁷ BOLOGNE, Jean-Cloude, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997.

⁸ NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, Historická demografie (dále HD), 21, 1997, s. 39–72.

⁹ HALÍŘOVÁ, Martina (ed.), *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007.

v českých zemích. Z obsažených prací, časově spadajících do období raného novověku můžeme jmenovat studii Terezy Siglové¹⁰ nebo příspěvek Michaely Hrubé.¹¹

Výše jmenovaná Michaela Hrubá v roce 2011 publikovala monografii „*Zvonění na sv. Alžbětu; odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*“.¹² Autorka se ve své monografii zaměřila na město Litoměřice, ležící v severovýchodních Čechách, které se řídilo magdeburským městským právem. Badatelům zabývajícím se studiem svatebních smluv může být přínosná především čtvrtá kapitola publikace, ve které se autorka zabývá starodávnými právními institucemi jako „*Gerade*“ (ženská výbava), „*Herwet*“ (mužská výbava), „*Leibzucht*“ (právo na doživotní užívání nemovitosti) či „*Musteil*“ (právo na zajištění výživy vdovy). Samostatnou institucí „*Gerade*“ se poté zabírala studie Antonína Haase z 60. let minulého století. Autor popsal obsah, podstatu a vývoj této instituce v magdeburském právním okruhu.¹³ Problematice ženské výbavy se v poslední době věnoval i Jan Mareš. Marešův zájem se sice zaměřil pouze na období do vypuknutí husitské revoluce, přesto se ve svých úvahách o vývoji a proměnách ženské výbavy dotkl 16. století, jelikož do svých úvah zahrnul i *Extrakt litoměřických hlásící se do roku 1571*.¹⁴

Čtyři roky stará studie Jaroslava Šůly¹⁵ se zaměřila na knihu svatebních smluv města Dobrušky z let 1578–1667. V neposlední řadě se problematikou svatebních smluv v českém prostředí zabýval například Jan Pařez¹⁶, David Novotný¹⁷ nebo Miroslav Tůma¹⁸, který editoval čtyři svatební smlouvy dačických obyvatel.

---

¹⁰ SIGLOVÁ, Tereza, *Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dačic v letech 1563–1652*, in: *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, ed. Martina Halířová, Pardubice 2007, s. 27–45.

¹¹ HRUBÁ, Michaela, *Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst*, in: *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, ed. Martina Halířová, Pardubice 2007, s. 19–25.

¹² Táž, *Zvonění na sv. Alžbětu*, Praha 2011.

¹³ HAAS, Antonín, „Ženský nábytek“ v magdeburské oblasti českého městského práva, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 9, řada C, 1960, č. 7

¹⁴ MAREŠ, Jan, *Ženská výbava v Litoměřickém městském právu v předhusitské době*, *Porta Bohemica* 4/2007, s. 54–91.

¹⁵ ŠŮLA, Jaroslav, *Svatební smlouvy dobrušských měšťanů ve druhé polovině XVI. a první polovině XVII. století*, *Orlické hory a Podorlicko* 22, 2015, č. 1–2, s. 94–124.

¹⁶ PAŘEZ, Jan, *Svatební smlouva v poddanském městečku (Příspěvek k diplomacie Ronova nad Doubravou v 1. čtvrtině 17. století)*, in: *Grypspekové a předbělohorská šlechta. Karlovice a poddanská města: sborník příspěvků ze semináře konaného v Mariánské Týnici ve dnech 21. – 23. května 1997* Mariánská Týnice, ed. Fák, Jiří, Mariánská Týnice 1998, s. 87–93.

¹⁷ NOVOTNÝ, David, *O jedné masopustní svatební smlouvě*, *Chrudimské vlastivědné listy*, 21, 2012, č. 2, s. 16–18.

¹⁸ TŮMA, Miloslav, *Svatební smlouvy dačických obyvatel na přelomu 16. a 17. století*, *Dačický vlastivědný sborník*, sv. 7, 2013, s. 203–217.

Svatební problematikou ve vedlejších zemích Koruny české se poté zabýval například Karel Fojtík. Fojtík zachytil přípravy a průběh svatebního veselí na střední a západní Moravě konce 16. a v průběhu 17. století, přičemž své poznatky opřel především o údaje získané ze svatebních smluv.¹⁹ Roku 2008 vydala Lenka Záleská článek, jehož náplní byly svatební smlouvy obce Hodějice, ležící v Jihomoravském kraji. Záleská v článku zpracovala statistické údaje dotýkající se dnů a měsíců, v nichž nejčastěji docházelo k uzavření svatebních smluv. Ve své práci se také zaměřila na místo původu jednotlivých ženichů.²⁰

Dále na půdě opavského univerzitního pracoviště vznikly publikace, zabývající se nejen sňatečností měšťanské společnosti vedlejších zemí Koruny české. Jmenujme například Irenu Korbelářovou²¹, Lenku Novákovou Vašutovou²² nebo Karolínu Kreml Kirschnerovou.²³ Nejnověji na Slezské univerzitě v Opavě vznikla kolektivní monografie s názvem „*Svatby, oddavky, veselí. Příspěvky k tématu*“.²⁴

Svatební smlouvy předbělohorského období

Svatební smlouvy v předbělohorském období představovaly výsledek jednání mezi mužem a ženou, upravující majetkové poměry manželského soužití a dědické nároky v případě smrti jednoho z partnerů. Smlouvy taktéž pomýšlely na děti z předchozích manželství, jelikož přeživší manžel se zavazoval pečovat a zajistit potomky nebožtíka z dřívějších svazků. V některých oblastech sepsání svatební smlouvy patřilo k základním povinnostem při uzavírání manželství. Bylo tomu tak například v Bruntále a Andělské Hoře, kde za nesepsání svatební smlouvy před sňatkem hrozila pokuta.²⁵ Z důvodu absence dostatečného výzkumu pro moravské prostředí, nejsme schopni prozatím říci, zda sepsání svatební smlouvy bylo před uskutečněním sňatku povinné, či nikoliv.²⁶

---

¹⁹ FOJTÍK, Karel, *Svatba na střední a západní Moravě v 16.–17. století*, Český lid 52, 1965, s. 332–343.

²⁰ ZÁLESKÁ, Lenka, „*Staly se smlouvy řádný a dokonalý...*“, Vyškovský sborník, 6, 2008, s. 55–67.

²¹ KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti barokní doby, Východiska, rámce, zjištění*, Opava 2012.

²² NOVÁKOVÁ-VAŠUTOVÁ, Lenka, *Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století*, Opava 2014.

²³ KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Knihy svatebních smluv města Mohelnice (1556–1640)*, Opava 2018; KREMPL KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Svatební smlouvy městečka Březová z období před třicetiletou válkou*, Západní Morava 23, 2019, s. 107–124.

²⁴ KORBELÁŘOVÁ, Irena a kol., *Svatby, oddavky, veselí. Příspěvky k tématu*, Opava 2018.

²⁵ KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti*, s. 97.

²⁶ KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Knihy svatebních smluv města Mohelnice (1556–1640)*, s. 8.

V českých zemích se samostatně vedené knihy svatebních smluv objevují již od 16. století. Nejdříve v prostředí královských měst a později i ve městech poddanských, jejichž kanceláře přebíraly vedení svatebních knih z měst, ze kterých braly právní naučení.²⁷ Obdobně došlo k založení samostatně vedené knihy svatebních smluv i ve Svitavách. Roku 1573 byla založena kniha svatebních smluv zachycující vklady nejen svitavských měšťanů, ale i dalších obyvatel okolních městeček a vsí.

Nejstarší kniha svatebních smluv města Svitavy

Hlavním pramenem pro tuto studii se stala nejstarší, samostatně vedená kniha svatebních smluv města Svitavy, zachycující období let 1573–1606, na kterou následně navázaly knihy z let 1606–1654²⁸, 1654–1681²⁹ a 1680–1698.³⁰ Kniha je uložena ve Státním okresním archivu Svitavy, se sídlem v Litomyšli. Samostatně vedená kniha svatebních smluv byla založena za episkopátu biskupa Jana XVII. Grodeckého (eps. 1572–1574). Je pravděpodobné, že svitavští přijali trend vedení samostatných knih z Olomouce, odkud brali právní ponaučení téměř až do konce 17. století, kdy přestali užívat magdeburského práva a přijali Koldínův zákoník.³¹ Na zavedení samostatně vedených knih svatebních smluv mohl mít vliv i majitel mírovsko-svitavského panství, kterým byl olomoucký biskup. Podobný trend lze totiž sledovat i v dalším městě tohoto panství, a to v Mohelnici, kde byla kniha svatebních smluv vedena od roku 1556.³²

Tato kniha se tedy vedle knihy svatebních smluv města Mohelnice a několika dílčích svatebních smluv z Březové nad Svitavou řadí k nejdůležitějším pramenům poznání sňatečnosti na svitavsko-mírovském panství, a to až do období episkopátu kardinála Františka z Dietrichsteina (eps. 1599–1636), za jehož působení došlo k založení oddacích a úmrtních matrik.³³

---

²⁷ KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Knihy svatebních smluv města Mohelnice (1556-1640)*, s. 9.

²⁸ SOKA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 46.

²⁹ Tamtéž, inv. č. 47.

³⁰ Tamtéž, inv. č. 48.

³¹ Na rozdíl od Čech (mimo města Louny a Litoměřice) nedošlo na Moravě roku 1579 k přijetí Koldínova zákoníku, tedy k unifikaci právních poměrů. Koldínův zákoník byl na Moravě závazně přijat až v roce 1697. (SCHELLE, Karel a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české, tematická řada Právo*, Praha 2017, s. 205.)

³² KIRSCHNEROVÁ, Karolína: *Knihy svatebních smluv města Mohelnice (1556–1640). České smlouvy*, Opava 2018.

³³ SOA Zámorsk, Sbírka matrik východočeského kraje, Farní úřad Svitavy, (1599–1688). Dostupné online: https://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2019/09/8700_Sbrika-matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2019-08-29_oprava.pdf, cit. dne 13. 12. 2019.

Ačkoliv je kniha datována do let 1573–1606³⁴, obsahuje vklady staršího data, a to konkrétně jeden zápis z roku 1571 a šest z roku 1572. Celkově se v knize nachází 407 velmi dobře zachovaných vkladů, z nichž pouze jedna smlouva je psaná v českém jazyce. Ostatní smlouvy jsou psány německy.

Základní výpovědní hodnota obsažená ve svatebních smlouvách

Vklady obsažené ve svitavské knize svatebních smluv byly vyhotovovány podle jednotného formuláře, který se odlišoval pouze dílčími detaily. Snoubenci se nejprve dohodli na vzájemných podmínkách svého budoucího manželského svazku. Následně se smlouva zapsala na radnici do knihy svatebních smluv a poté snoubence oddal kněz v kostele.³⁵ Nejzákladnější informací, kterou můžeme ze svatebních smluv získat, jsou jména zúčastněných osob a informace o jejich stavu. Písař povětšinou zaznamenal, zda se jednalo o ctihodnou pannu (něm. „*erhsam Jungfraw*“), pozůstalou dceru (něm. „*nachgelassen Tochter*“), pozůstalou vdovu (něm. „*nachgelassen Wittib/Wittfraw*“), poctivého mládence (něm. „*erbar Jungling*“), pozůstalého syna (něm. „*nachgelassen Sohn*“) apod. Samotné příjmení bylo ve většině případů připojeno ke jménu. Ve sledované době bylo ovšem příjmení stále neustálené, častokrát si dotyčná osoba nesla pouze přídomek odvozovaný od vykonávaného řemesla, a tudíž se mohlo stát, že otec a syn byli nazýváni odlišně. Takovou situaci můžeme sledovat ve smlouvě z roku 1584, kdy jistý Georg Schwartzen, syn Lorencze Gerlicha, uzavřel svatební smlouvu s Magdalenou, dcerou nebožtíka Tomana Rauschera³⁶ nebo také ve smlouvě datované k roku 1587, kdy jistý Motes Brauner, syn řezníka Wenczla Pütterla z Moravské Třebové, uzavřel svatební smlouvu se Salomenou, dcerou Gilga Fleischakera.³⁷ Tato smlouva rovněž naznačuje, že do manželského svazku vstupovaly osoby, které pocházely ze sociálně podobných skupin obyvatel, ne-li přímo z prostředí stejného, či velice podobného vykonávaného řemesla. Roku 1575 uzavřel svatební smlouvu Petr Ffrenberth, zámečník s jistou Barbarou, dcerou nebožtíka Gerga Schlossera.³⁸ Podobný případ můžeme sledovat i na smlouvě z roku 1574, kdy Jockl

---

³⁴ Roku 1573 došlo k inovaci městské knihy „B“, která byla vedena v letech 1547–1667 a od této doby byly svatební smlouvy zapisovány do samostatné knihy. FIKEJZ, Radoslav-VELEŠÍK, Vladimír, *Kronika města Svitavy*, s. 38.

³⁵ ŠŮLA, Jaroslav, *Svatební smlouvy dobrušských měšťanů*, s. 95.

³⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 49^v–50^r.

³⁷ Fleischaker – zřejmě se jedná o německý výraz pro řezníka. Tamtéž, inv. č. 45, fol. 63^v.

³⁸ Schlosser – zřejmě se jedná o německý výraz pro zámečníka. SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 13^v.

Topfer³⁹, syn Georga Schneidera vstoupil do svazku manželského s Dorotheou, vdovou po Brokssi Topferovi.⁴⁰ Na základě kritického rozboru pramene a s ohledem na problematiku určení, zda je možné daný přídomek chápat již ve formě příjmení, či zda se stále jednalo jen o označení vykonávaného povolání, bylo stanoveno, že veškeré přídomky budou transliterovány a ponechány s počátečním majuskulním písmenem.

V jednom případě bychom dokonce mohli nalézt i u ženy náznak toho, že byla pravděpodobně u někoho ve službě. V této svatební smlouvě, si nevěsta přinesla ze své strany do manželství jistý „Ledlon“, který nebyl dále peněžně vyjádřen. Toto označení bychom mohli přeložit jako mzdu služebnictva.⁴¹

Místo původu se řadí mezi další základní údaje, které lze ze svatebních smluv získat. Snoubenci povětšinou pocházeli z městeček a vsí svitavsko-mírovského panství, ovšem našli bychom i případy přespolních sňatků, kdy ženich pocházel například z Třebíče⁴², Jihlavy⁴³ nebo Kroměříže.⁴⁴

Kromě stručných informací o ženichovi a nevěstě, smlouvy poskytují údaje o nejbližších členech rodiny nastávajících novomanželů. U svobodných osob figuruje ve smlouvě jméno otce, méně často jméno matky. U vdov písař uváděl jméno zemřelého manžela. Starší muži, kteří již byli finančně zajištěni, vystupovali ve smlouvách samostatně a bez zmínek o své rodině.

Dostáváme se tedy k otázce zastoupení stran přítomných u sepsání svatební smlouvy. Zástupce musela mít nevyhnutelně panna a u mládenců bylo zastoupení také zcela běžné. Zástupci byli vybíráni z řad rodiny. Nejčastěji své dítě zastupoval otec, pokud již nebyl naživu, zástupcem mohl být stanoven dospělý bratr, strýc nebo i nevlastní otec, pokud se matka znovu provdala.⁴⁵ V případě, že žena neměla mužského zástupce, mohli ji zastupovat i úředníci městské samosprávy.⁴⁶ Muži, kteří se již neřadili

---

³⁹Topfer – zřejmě se jedná o německý výraz pro hrnčíře.

⁴⁰SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 11^v.

⁴¹BOKOVÁ, Hildegard – SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novověký glosář k pramenům z českých zemí*, Olomouc, 2003 s. 283.

⁴²SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 113^r.

⁴³Tamtéž, inv. č. 45, fol. 103^v.

⁴⁴Tamtéž, inv. č. 45, fol. 128^v.

⁴⁵NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, s. 46.

⁴⁶PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost*, s. 390.

mezi mládence a vstupovali do dalšího svazku, vystupovali ve smlouvách sami za sebe. Platí to i pro ženy – vdovy, které podnikaly jednání zcela samostatně.⁴⁷

Poslední neodmyslitelnou součástí každé svatební smlouvy byla svědečná řada. Svědci náleželi k osobám, které v případě potřeby vypověděli svědectví o určitém právním jednání.⁴⁸ Svědci ve svitavských svatebních smlouvách nejčastěji vystupovali ve dvou řadách. Strana nevěsty nesla označení „*auf der Braut Seit*“ a svědci ženicha byli označení jako „*auf der Bereutiger Seit*“. Určitým pravidlem byla skutečnost, že čím zámožnější snoubenci uzavírali svatební smlouvu, tím větší byl počet jejich svědků. Nejčastěji jejich počet pohyboval okolo dvou až čtyř osob. Často se také setkáváme s termíny, že smlouva se stala: „*Geschehen in der Beiwesenn Freundschaft*“, „*Actum im Beiwesen Freundschaft*“ nebo pouze „*Im Beiwesen*“, přičemž výčet svědků ze strany nevěsty, méně často pak ze strany ženicha, chybí. Ratifikací svatební smlouvy byli pověřeni tzv. starší obce označováni jako „*Eldstenn des Ambts*“.

Rodinný stav snoubenců

Největší zastoupení měly sňatky svobodných snoubenců, jednalo se tedy o sňatky protogamní. Z celkového počtu 407 smluv uzavřených v rámci svitavsko-mírovského panství bylo 148 sňatků protogamních (v 36%). V důsledku vysoké úmrtnosti v produktivním věku zapříčiněné nemocemi a epidemiemi, nevyhovujícími hygienickými podmínkami, špatnou zdravotní péčí, u žen především související s porodem, nebylo neobvyklým ovdovění jednoho z partnerů v nízkém věku. Vdovci především hledali matky, které by pečovaly o jeho děti nebo hospodyně do domácnosti, aby se nadále mohli věnovat svému řemeslu. Vdovci uzavírali nová manželství častěji s mladou dívkou, se kterou mohli zplodit další děti. Vdovy se snažily najít muže, na kterého by mohly převést starost o hospodářství a správu majetku svých mladistvých dětí.⁴⁹

Problematiku druhých či vícerych sňatků, tedy palingamních, daleko přesněji zachycují matriky. Svatební smlouvy jsou méně přesné, jelikož v nich vystupovaly pouze osoby, které disponovaly určitým majetkem. Druhým faktorem ovlivňujícím rekonstrukci druhých sňatků je skutečnost, že písař ne vždy uvedl rodinný stav daných

---

⁴⁷ NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, s. 46.

⁴⁸ NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, s. 46.

⁴⁹ VAŠUTOVÁ-NOVÁKOVÁ, Lenka, *města a měšťanská společnost na huklavadském panství v 17. a 18. století*, s. 147-148.

osob. Výsledky analýzy jsou následující: vdovec + panna – 65 sňatků (v 16%), vdova + mládenec – 52 sňatků (v 13%), vdova + vdovec – 16 sňatků (v 4%). U 126 sňatků (v 31%) nelze určit rodinný stav muže.

Termín vdova se ve smlouvách z let 1573–1606 objevuje v poměrně hojném počtu. Celkem v nich vystupovalo 96 vdov. Naopak s přesným označením vdovce se ve smlouvách nesetkáme. Důvodem absence tohoto termínu je rozdílné postavení muže a ženy. Pozice muže se smrtí jeho manželky nelišila, kdežto pro ženu byla smrt jejího partnera důležitým životním mezníkem a statut vdovy se s ní nesl až do konce života.⁵⁰ Skutečnost, že smlouvu uzavíral vdovec, napovídala zmínka o jeho dětech. Bohužel zápisy ne vždy poskytují zmínku o dětech z předchozího manželství a s jistotou tedy nemůžeme určit rodinný stav muže. Svitavské smlouvy se u mužů zmiňovaly o dětech z předchozího manželství v 81 případech (v 20%). Ovšem s přihlédnutím na fakt, že u 126 případů nejsme schopni určit rodinný stav u mužů, musíme brát tyto výsledky s velkou rezervou.

Tab. č. 1 Zastoupení snoubenců ve svitavských smlouvách dle rodinného stavu

Svobodné páry	Vdova a mládenec	Vdovec a panna	Vdova a vdovec	Nezjištěno
148	52	65	16	126

Tab. č. 2 Zastoupení snoubenců ve svitavských smlouvách dle pořadí sňatku

Pohlaví	Pořadí sňatku			
	celkem	první sňatek	další sňatek	nezjištěno
Muži	407	200	81	126
Ženy	407	303	96	8

Ze smluv nejsme schopni přímo určit, zda se jedná o sňatek druhý, třetí nebo další manželství konkrétní osoby. Pořadí sňatku lze ze smluv získat jen sledováním výskytu jména určité osoby v pramenu v průběhu času. Tímto způsobem bylo zjištěno, že jistá Regina roku 1583 uzavřela svůj minimálně čtvrtý sňatek, neboť smlouva uváděla, že Regina byla vdovou po Wenczlu Schusterovi, Andreasi Hegerovi a Mertenu Schloserovi, přičemž svatební smlouva s Wenczlem Schusterem byla uzavřena

⁵⁰ NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, s. 64.

7. června 1581. Manželství s Wenczlem Schusterem tudíž netrvalo příliš dlouho.⁵¹ Svatební smlouva mezi Reginou a Andreasem Hegerem a Mertenem Schloserem nebyla v knize zaznamenána, a tak nemůžeme říci, kolik let uběhlo od jednotlivých sňatků.

Svatební smlouvy nám bohužel neumožňují zjistit věk snoubenců. Věkově nerovné sňatky však v předbělohorském období nebyly ničím neobvyklým. Věkový rozdíl mezi novomanžely byl často kompenzován vyšší obvěnění. Jestliže si chtěl postarší vdovec vzít mladou nevěstu, musel její mládí finančně vykompenzovat.⁵²

Četnost uzavřených sňatků

Celkový počet svatebních smluv zapsaných do samostatně vedené knihy v letech 1573–1606 čítá 407.⁵³ Ročně tedy připadalo na město Svitavy v průměru 11,3 uzavřených svatebních smluv. Jejich počet však v jednotlivých letech kolísal, jak můžeme vidět v tabulce číslo 3. Nejvíce smluv bylo uzavřeno v letech 1573, 1587 a 1596 (20 smluv). Naopak nejméně svatebních smluv bylo uzavřeno v letech 1571 (1 smlouva) a 1604 (5 smluv). Roku 1604 bylo uzavřeno minimum svatebních smluv z toho důvodu, že ve městě vypukl mor.⁵⁴ O rok později bylo ve Svitavách uzavřeno 19 smluv, což poukazuje na skutečnost, že ovdovělé osoby uzavřely nový sňatek. Vzhledem k časovému rozsahu knihy, vedené v letech 1573–1606, je nutné upozornit na zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích. Zemský sněm přijal gregoriánský kalendář na Moravě 8. července 1584 a se zavedením kalendáře mělo dojít k přechodu z 3. na 14. října 1584.⁵⁵

Tabulka číslo 4 ukazuje, že svatební smlouvy se nejčastěji uzavíraly v pondělí, úterý a pátek. Nejméně jich pak bylo uzavřeno v sobotu, neděli nebo čtvrtek. Rozdíly mezi jednotlivými kraji v tomto ohledu byly nevelké. Karel Fojtík udává, že na přelomu 16. a 17. století na Moravskobudějovicku bylo uzavřeno 27 smluv z toho 1 v neděli, 6 v pondělí, 15 v úterý 4 ve středu a 1 v sobotu; na Boskovicku bylo uzavřeno 53 svatebních smluv, z toho bylo 8 smluv uzavřeno v neděli, 12 v pondělí, 24 v úterý,

---

⁵¹SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 35^v; fol. 43^r–43^v.

⁵²NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, s. 65.

⁵³V knize bychom ovšem našly zápisy staršího data, a to konkrétně z let 1571 a 1606. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45

⁵⁴FIKEJZ, Radoslav-VELEŠÍK, Vladimír, *Kronika města Svitavy*, s. 55.

⁵⁵KOLLMAN, Josef, *Zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích*, Sborník archivních prací, 24, č. 1, 1974, s. 29–30.

7 ve středu a 2 v pátek.⁵⁶ Základním rysem pro smlouvy uzavřené na přelomu 16. a 17. století byla tedy neochota uzavírat svatební smlouvy ve čtvrtek nebo sobotu.

Tab. č. 3 – Přehled uzavřených smluv v letech 1571–1606

1571 – 1	1577 – 11	1583 – 8	1589 – 13	1595 – 7	1601 – 12
1572 – 6	1578 – 11	1584 – 14	1590 – 14	1596 – 20	1602 – 17
1573 – 20	1579 – 7	1585 – 13	1591 – 10	1597 – 12	1603 – 18
1574 – 13	1580 – 7	1586 – 11	1592 – 9	1598 – 7	1604 – 5
1575 – 9	1581 – 12	1587 – 20	1593 – 9	1599 – 11	1605 – 19
1576 – 15	1582 – 8	1588 – 8	1594 – 7	1600 – 13	1606 – 10

Tab. č. 4 – Smlouvy uzavřené v jednotlivých dnech mezi léty 1571–1606

PO	UT	ST	ČT	PA	SO	NE	NEURČENO
104	71	62	37	85	14	29	5

Uzavírání svatebních smluv dle sezónnosti

Snoubenci se v minulosti museli řídit církevními regulemi, dle kterých se neměly konat žádné slavnosti v adventním období, tzn. čtyři týdny před Vánocemi, a v období šestitýdenního půstu před Velikonocemi. O skutečnosti, že obyvatelé Svitav byli dbalí církevní regulí, svědčí minimum uzavřených svatebních smluv v březnu, dubnu a prosinci. Relativně málo smluv bylo uzavřeno v srpnu. V tomto období byli lidé zaměstnáni na polích a neměli čas na svatbu a radovánky s ní spojené. Naopak nejvíce svateb se konalo v lednu a v únoru, tedy v masopustním období, které přímo vybízelo ke svatebnímu veselí. Vhodná doba pro uzavírání sňatků se nacházela také v podzimních měsících, a to především v říjnu a listopadu, jelikož v tomto období již neprobíhaly práce na poli, které obyvatele zaměstnávaly přes léto. V těchto měsících také docházelo ke snižování stavu dobytka, aby se nemusel přes zimu krmit.⁵⁷

V tabulce číslo 5 si můžeme povšimnout, že v květnu došlo ke snížení počtu uzavřených svatebních smluv (20 smluv). Děti počaté v tomto měsíci se rodily v období nejtěžší zimy, kdy lidé trpěli nedostatkem potravy a rodička častokrát neměla dost sil, aby porod přežila.

⁵⁶ FOJTÍK, Karel, *Svatba na střední a západní Moravě v 16.–17. století*, Český lid 52, 1965, s. 340.

⁵⁷ SMRŽOVÁ, *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*, s. 26.

Tab. č. 5 – Smlouvy uzavřené v jednotlivých měsících mezi léty 1571–1606

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	NEURČENO
138	62	3	8	20	21	26	9	13	28	57	17	5

Podstatné aspekty manželských vypořádání upravované v knize svatebních smluv

Zaměříme nyní pozornost na nejdůležitější informace obsažené ve svatebních smlouvách, které se zabývaly majetkovým vypořádáním budoucích novomanželů. Město Svitavy se řídilo saským, respektive magdeburským městským právem a majetkové vklady novomanželů se dotýkaly následujících aspektů: věno a jitřní dar/obvěnění („*Morgengabe*“), ženská výbava („*Gerade*“), dále to mohly být instituce výminek, výměnků nebo pomoc otce synovi při zakládání nového hospodářství. V následujících odstavcích bude blíže vysvětleno, co tyto konkrétní instituce znamenají i s uvedením odpovídajících příkladů.

Věno bylo v magdeburském právním okruhu původně chápáno jako cena za nevěstu vyplacená ženichem nevěstině rodině. Později bylo chápáno jako majetek zapisovaný ženě na mužově majetku. Majetek zapsaný ve prospěch ženy byl chráněn a nesměl být užit na uhrazení dluhů.⁵⁸ Věno bylo spravováno mužem a po skončení manželského svazku se mělo stát vdovským majetkem, který byl oddělený od dědického vypořádání.⁵⁹ Ve Svitavách nevěsta do manželství nejčastěji vnášela tzv. „*Vatterteil*“ (otcovský dědický podíl) nebo pouze „*Erbteil nach Ihrer Eltern*“ (dědický podíl po rodičích). Nevěsta si na dědický podíl musela počkat, neboť jej obdržela až po smrti svého otce, kdy docházelo k dělení majetku.⁶⁰

Vstupní majetkový vklad ze strany nevěsty zůstával ve svitavských smlouvách častokrát peněžně nevymezen. Hodnota věna, bylo-li vypláceno v penězích, se ve Svitavách pohybovala obvykle ve výši od 10 do 70 hřiven a byla uvedena pouze v 22 případech ze 407. Nejvyšší hodnota věna byla vyčíslena ve smlouvě z roku 1586, kdy nevěsta ze svého dědického podílu vnesla do manželství 100 hřiven.⁶¹ Lze tedy předpokládat, že hodnota věna závisela na zámožnosti daných osob. V některých případech můžeme vidět, že si nevěsta přinesla do manželského svazku tzv. „*Erbgerechtigkeit*“ (dědické právo) nebo „*Gelczwerdt/Geldeswert*“ (věci s peněžní

⁵⁸ HRUBÁ, Michaela, *Zvonění na sv. Alžbětu*, s. 61.; KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti*, s. 107.

⁵⁹ KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti*, s. 107.

⁶⁰ SMRŽOVÁ, Adéla, *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*, s. 26.

⁶¹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45 fol. 59^v–60^r.

hodnotou). Velmi ojediněle můžeme zaznamenat přínos ze strany nevěsty, který představoval hospodářská zvířata, části nemovitostí nebo jiné předměty. Takovýto ojedinělý případ bychom mohli nalézt ve smlouvě z roku 1585, kdy Regina, vdova po Paulu Brözlinovi, vnesla do nového manželství s Motesem, synem Simona Pula, 3 tažné koně, 2 pojízdné pluhy a „Augeissen“⁶² (tyč na děláni otvoru do tavící pece).

Spolu s věnem přinášela žena do manželství i tzv. „Gerade“ neboli ženskou výbavu, vejpravu, vejchystu. Ženská výbava představovala soubor movitých věcí užívaných v manželství převážně ženou, avšak plně pod správou muže. Teprve smrtí manžela přecházela ženská výbava na vdovu, popřípadě jinou blízkou ženskou příbuznou.⁶³ Skutečnost, že ženský nábytek přecházel v ženské linii, dosvědčují i svitavské svatební smlouvy. Roku 1580 byla uzavřena svatební smlouva, která zdůrazňovala, že po smrti jisté Marthy případně stolní výbava a lůžkoviny její matce.⁶⁴ Obdobný případ nastal o pět let později, kdy roku 1585 obdržela jistá Dorotea ženský nábytek od své matky Appolonie.⁶⁵

Nutno podotknout, že ženská výbava nebyla součástí věna. Vladimír Procházka je však toho názoru, že v případě nevěsty, pocházející z chudších poměrů, mohla představovat jediný přínos do manželství, o čemž také vypovídají svitavské svatební smlouvy.⁶⁶ Zajímavostí je, že ženská výbava se ve smlouvách neskryvá pod oním názvem „Gerade“, nýbrž pouze pod slovním spojením, že nevěsta doslovně přeloženo přinesla „od stolu a ložního prádla“.⁶⁷ Bohužel jen nepatrný zlomek smluv vypovídá o tom, co ona ženská výbava obsahovala. O výčtu položek obsažených v ženské výbavě vypovídá *Extrakt litoměřických* z roku 1571.⁶⁸

---

⁶²SOKA Svitavi se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45 fol 51^v.

⁶³HRUBÁ Michaela, *Zvonění na sv. Alžbětu*, s. 62.

⁶⁴SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45. fol. 32^r.

⁶⁵Tamtéž, fol. 58^v.

⁶⁶PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost*, s. 393.

⁶⁷*Der gegen was sie zue ihme von Tisch und Beth gewandt bringen*“ (SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, Archiv města Svitavy, inv. č. 45).

⁶⁸„K groudu sluší všelijaké šaty ženské, sukna, plátna k jich potřebám skrájená, a což pro ozdoby svou ženy nosí a pod svým zámkem chovají; k tomu také všelijaké zlato aneb stříbro k jich okrasám zvláště zdělané, prstenové, zápony, spínadla, pasy, tkanice, věci od hedvábi strojené, koltry, opony, čechlíky, prostěradla, jedno lože, peřiny, polštářové podušky, ubrusové, ručnickové, stolové mísy, kotel k praní, len, příze, nití soukané, obvařené i neobvařené, knihy, kterýchž užívají, husy, kuřata, ovce, kteréž se do stáda honí. A jestli že jest pak manžel byl kupec nebo kramář, a takové věci některé nahoře jmenované žeby prodával, a jimi živnosti vedl, jako šalouny, koberci, voponami: z těch věcí žena jménem groudu nic neobdrží, leč to, což by k ozdobě komory její příslušelo, a při největším po třech kusích z té jedné každé věci obzvláště pro okrasu pokojíka svého. Pakli jest manžel její hostí chovával, tehdy těch věcí všech, kteréž k hostinskému domu náležejí, žena pod jménem groudu neobdrží; nebo těmto všem věcem, kteréž se tuto slovo od slova jmenují, tak se rozuměti má, že k groudu přináležejí, jestli že jest je žena do statku mužového vnesla, jako i o ovcích. Nebo měl-li jest prve muž ovce, než jest se oženil, k těm groudovního práva žádný nemá. Což pak koli by se s strany ozdob jinejch ženskejch našlo, k tomu právo má, komuž

Od ženicha nevěsta dostávala naopak tak zvaný „*Morgengabe*“ či „*Dos*“ (jitřní dar). Původně jitřní dar označoval skutečný dárek ženicha nevěstě za svatební noc, povětšinou v podobě drobného šperku. Ovšem s tím, jak začalo být věno zapisováno na statcích muže, došlo i k posunu této instituce do významu shodného s **obvňením**.⁶⁹ Tuto skutečnost můžeme pozorovat i ve Svitavách, kde jitřní dar již nepředstavoval kompenzaci ženě za ztrátu panenství, neboť se v hojné míře vyskytoval i u vdov. „*Morgengabe*“ se ve svitavských smlouvách povětšinou pojilo k peněžní částce, podílu na nemovitosti (domu, zahradě, poli) nebo k dědickému podílu po otci. Skutečnost posunutí významu jitřního daru do obvňení můžeme vidět i v tom, že po výčtu toho, co onen „*Morgengabe*“ obsahoval, následovala formulace, že po předčasné smrti muže, se žena nad tím stane plnomocnou hospodyní.⁷⁰

Obvňení majetkově zajišťovalo vdovu. Zůstávalo ve vlastnictví muže a teprve jeho smrtí přecházelo držení na ženu, respektive na vdovu. V českých zemích bylo zvykem dávat tzv. třetinou výš.⁷¹ Ve Svitavách se však toto pravidlo striktně nedodržovalo a výši obvňení si obyvatelé určovali individuálně, aspoň o tom svědčí smlouvy, ve kterých byla peněžně vyjádřena hodnota věna i obvňení. Zatímco Lůdmilla Schaurová přinesla do manželství věno v hodnotě 30 hřiven, jako obvňení dostala od svého manŕhela 60 hřiven.⁷² Trojnásobek svého věna neobdržela od Hannse Langer Margaretha, dcera neboŕtíka Gilga Lurcze, která vnesla do manželství 20 hřiven a obvňením obdržela taktěŕ 20 hřiven.⁷³ Roku 1602 obvňil Jan Tanert z Moravské Třebové svou budoucí choť Ludmillu, dceru Clemeta Jaicha ze Čtyřiceti Lánů taktěŕ dvojnásobkem jejího věna a to třiceti hřivnami.⁷⁴ Můžeme tedy vidět, že hodnota věna ve Svitavách, alespoň v těch případech, kdy byla uvedena částka věna i obvňení, dosahovala dvojnásobku věna. Hodnota věna a obvňení ve svitavských smlouvách nebyla vyjádřena pouze hřivnami. V některých případech nalezneme

---

groud náleŕží, a jmenovitě k tomu ke všemu, coŕ jest ŕena k muži mimo věno vnesla. A jestliŕeby ŕena muži umřela a dcery ŕádné nevybyté po sobě nepozuastavila: tedy ten groud připadá na muže jejího podle privilegium, tj. obzvláŕtní výsady slavné paměti krále Vladislava.“ (HRUBÁ Michaela, Zvoněni na sv. Alŕbětu, s. 65.)

⁶⁹ KORBELÁŘOVÁ, Irena, *ŕena ve slezské měŕtánské společnosti barokní doby*, s. 110.

⁷⁰ Prohláŕení muže za plnomocného hospodáře a ŕeny za plnomocnou hospodyni si novomanŕelé v případě smrti jednoho z nich zajišťovali hospodařením na jejich majetku před ostatními příbuznými. (PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddánská nemovitost*, s. 402)

⁷¹ KLABOUCH, Jiří, *Manŕelství a rodina v minulosti*, s. 72.

⁷² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyŕli, AM Svitavy, inv. č. 45 fol. 91^r–91^v.

⁷³ Tamtěŕ, inv. č. 45, fol 117^v–118^r.

⁷⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyŕli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 119^r.

u přespolních výši majetkových vkladů zaznamenanou ve zlatých moravských, zlatých rýnských, v tolarech nebo v kopě grošů českých.

Předání věna či obvěnění bylo v hojné míře omezeno časovou lhůtou „...do roka a do dne...“⁷⁵ Jedná se o obměnu starobylého práva, podle nějž plně majetkové společenství nastává narozením dítěte, ke kterému většinou do roka došlo.⁷⁶

Snoubenci si také často z majetku přineseného do společného vlastnictví vyměnili („*ausdingen*“) část pro svou vlastní potřebu. Zastoupení **výmínek** ve svitavských smlouvách je nepatrné. Na tomto nepatrném zlomku smluv můžeme zaznamenat, že majetek si pro svou vlastní potřebu vymínňovali jak muži, tak ženy. Ženy tak činily pravděpodobně z toho důvodu, že vymíněná částka jim poskytovala jistou míru samostatnosti a nezávislosti na svém muži, jelikož s tímto vymíněným jměním mohly ženy následně volně disponovat a odkazovat jej dle své libosti. Nutno ovšem podotknout, že za dosud svobodné dívky tak činil jejich otec, popřípadě poručníci.⁷⁷ Například roku 1592 si Urssula, vdova po Wichtorinu Geierovi vymínila ze zahrady 50 hřiven.⁷⁸ V roce 1593 při uzavření svatební smlouvy mezi Wenczelem Müllerem a Sibylou, dcerou nebožtíka Jacoba Pachla, si ženich vymínil 200 hřiven, které vyhradil svým příbuzným s roční splátkou po 6 hřivnách.⁷⁹

Výměnky bychom mohli zařadit taktéž do skupiny institucí, které ve sledovaném období neměly ve svitavských smlouvách hojné zastoupení. V českém překladu by se o výměnku dalo hovořit jako o „*užitku do smrti své*“.⁸⁰ Dle Vladimíra Procházky může být obsah výměnku dvojitý. Na jedné straně starý hospodář či hospodyně zůstával členem rodiny nového hospodáře a vyhradil si právo, aby u něj mohl být ubytován, a aby se s ním mohl stravovat. Tak tomu bylo například v roce 1590, kdy si matka ženicha doživotně ponechala v domě k užívání volnou komůrku a stůl s jídlem.⁸¹ Druhý typ výměnku nastal tehdy, když se jednotná usedlost rozdělila na dvě hospodářství. První hospodářství nového hospodáře bývalo zpravidla větší a byla z něj živena celá rodina a zároveň neslo všechny povinnosti vůči vrchnosti, faře i obci. Druhé hospodářství náleželo výměnkáři a jeho manželce. Smrtí výměnkáře a jeho ženy

---

⁷⁵Německy „...*unter jahres frist und tag*...“.

⁷⁶ PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost*, s. 438–439.

⁷⁷ VAŠUTOVÁ, NOVÁKOVÁ, Lenka, *Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století*, s. 146.

⁷⁸SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45 fol. 85^v.

⁷⁹SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 88^r–88^v.

⁸⁰ Německy „*Die Mutter soll ihr lebetag haben ihrem aufenthalt in der Behausung und ein frei Kamer.*“ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 79^v.

⁸¹SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 79^r.

se hospodářství opět scelilo s prvním.⁸² V některých případech, kdy předání nemovitosti bylo v nedohledné době, obdrželi novomanželé dočasný výměnek. V roce 1597 přislíbil otec ženicha budoucím novomanželům po dobu jednoho roku volný stůl s jídlem a pitím.⁸³

V některých případech se otcové svým synům snažili pomoci při zakládání vlastního hospodářství. Máme zde na mysli tzv. **výbavné pro syna**, které bychom mohli ve smlouvě specifikovat jako otcova pomoc pro syna na živobytí. Předmětem výbavného pro syna byly peníze, dobytek nebo obilí.⁸⁴ Ve Svitavách otcové svým synům dávali ponejvíce peníze. Výše této „pomoci do začátku“ činila okolo deseti až padesáti hřiven.⁸⁵ Velice štědrý byl Henrich Welsch z Čisté ke svému synu Georgovi, kterému „do začátku“ věnoval na živobytí 100 kop grošů míšeňských. Ve smlouvě bylo taktéž zapsáno, že novomanželé budou mít u otce ženicha dočasně volný stůl s jídlem a pitím.⁸⁶ Další pomoci od otce se dostalo Georgovi Jaichovi, kterému otec věnoval na živobytí 10 hřiven, splatných po 2 hřivnách ročně a 2 korce obilí.⁸⁷

Závěr

Svatební smlouvy nepochybně představují důležitý pramen k poznání dějin města ve sledované době. Ve svatebních smlouvách anonymní obyvatelé města vystupují na světlo světa. Nejzákladnější výpovědní hodnotu nám poskytují o jménech snoubenců, příjmeních, rodinných vazbách, rodinném stavu či vykonávané profesi. Vzhledem ke skutečnosti, že se dochovaly samostatně vedené knihy z let 1606–1654, 1654–1681 a 1680–1698, je možné zjistit jména osob, které zastávali úřad purkmistra a členů městské rady. Díky těmto informacím jsme schopni určit rodinné vazby daných osob či jejich ekonomické zázemí, což přispívá k utváření představ o životě lidí ve městě.

Zápisy v knize svatebních smluv představují až do založení oddacích matrik roku 1599 jediný zdroj informací o sňatečnosti ve městě Svitavy. Smlouvy mohou ukazovat, kdy do manželství vstupuje svobodná či ovdovělá osoba. Na těchto příkladech následně můžeme sledovat poměry četnosti prvních a dalších sňatků. Z prostudovaných svatebních smluv vyplývá, že ve Svitavách měly vyšší zastoupení

---

⁸² PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost*, s. 438–439.

⁸³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45, fol. 101^v.

⁸⁴ PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost*, s. 412.

⁸⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45.

⁸⁶ Tamtéž, inv. č. 45, fol. 88^r–88^v.

⁸⁷ Tamtéž, inv. č. 45, fol. 50^r–50^v.

protogamní sňatky. Případy paligamních sňatku poukazují na skutečnost, že ovdovělou část páru tvořily častěji ženy než muži. Vdovci i vdovy při vstupu do nového manželství upřednostňovali dosud svobodné partnery.

Silný vliv na uzavírání svatebních smluv měly církevní předpisy, jelikož nejméně smluv bylo uzavřeno v adventním a velikonočním období. Naopak měsíce s nejvyšším počtem uzavřených smluv byly leden a únor. V letních měsících můžeme opět vysledovat určitý pokles v zaznamenávání svatebních smluv. Dopad na uzavírání svatebních smluv měly i různé pohromy, které zasáhly město. Když se roku 1604 objevil ve Svitavách mor, pouze u pěti snoubenců zapsal písař jejich smlouvu do knihy svatebních smluv. Následujícího roku vzrostl počet smluv na devatenáct.

Ovšem nejvýznamnější výpovědní hodnotu přinášejí svitavské svatební smlouvy z hlediska sociálně-ekonomického, neboť právě ochrana majetku byla hlavním důvodem uzavírání smluv. Nejčastěji muž přijímal nevěstu do svého obydlí a ta mu naopak přinesla věno ponejvíce ve formě dědického podílu a ženské výbavy. Žena dále na oplátku dostávala od muže obvěnění (nadvěno), které ji mělo zajistit v případě smrti manžela.

Výše peněžní hodnoty věna byla ve smlouvách zaznamenána pouze ve 22 případech ze 407. Vzhledem k této absenci nemohla být provedena analýza, zda výše obvěnění odpovídala trojnásobku věna. Ze smluv, které uvádějí hodnotu věna i obvěnění bylo zjištěno, že svitavští muži toto pravidlo tzv. třetinou výš nedodržovali. Ovšem dělat ukvapené závěry z tak nízkého počtu analyzovaných smluv by bylo nemístné a pro zjištění zda tento zavedený zvyk dodržovali i muži na svitavsko-mírovském panství by bylo potřeba dalších analýz svatebních smluv.

Seznam pramenů a literatury

SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 45.

SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 46.

SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 47.

SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č. 48.

BOKOVÁ, Hildegard-SPÁČILOVÁ, Libuše, *Stručný raně novověký glosář k pramenům z českých zemí*, Olomouc, 2003.

BOLOGNE, Jean-Cloude, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997.

DVOŘÁK, Stanislav, *Kniha svatebních smluv v Solnici 1573–1753*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze, 6, 1934, s. 33–59.

EHL, Jan, *Kniha smluv svatebních v Solnici*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze, 7 - 8, 1935–1936, s. 46 - 52.

FIKEJZ, Radoslav-VELEŠÍK, Vladimír, *Kronika města Svitavy*, Svitavy 2006.

FOJTÍK, Karel, *Svatba na střední a západní Moravě v 16.–17. století*, Český lid 52, 1965, s. 332–343.

HALÍŘOVÁ, Martina (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007.

HRUBÁ, Michaela, *Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst*, in: *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, ed. Martina Halířová, Pardubice 2007, s. 19–25.

JANÍČKOVÁ, Eva, *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*, Praha 2012.

KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Kniha svatebních smluv města Mohelnice (1556–1640). České smlouvy*, Opava 2018.

KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

KOLLMAN, Josef, *Zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích*, Sborník archivních prací, 24, č. 1, 1974.

KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Žena ve slezské měšťanské společnosti barokní doby, Východiska, rámce, zjištění*, Opava 2012.

KORBELÁŘOVÁ, Irena a kol., *Svatby, oddavky, veselí. Příspěvky k tématu*, Opava 2018.

KREMPL KIRSCHNEROVÁ, Karolína, *Svatební smlouvy městečka Březová z období před třicetiletou válkou*, Západní Morava 23, 2019, s. 107–124.

MAREŠ, Jan, *Ženská výbava v Litoměřickém městském právu v předhusitské době*, *Porta Bohemica* 4/2007, s. 54–91.

NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, *Historická demografie* (dále HD), 21, 1997, s. 39–72.

NOVOTNÝ, David, *O jedné masopustní svatební smlouvě*, *Chrudimské vlastivědné listy*, 21, 2012, č. 2, s. 16–18.

PAŘEZ, Jan, *Svatební smlouva v poddanském městečku (Příspěvek k diplomacie Ronova nad Doubravou v 1. čtvrtině 17. století)*, in: Gryspekové a předbělohorská šlechta. Karlovice a poddanská města: sborník příspěvků ze semináře konaného v Mariánské Týnici ve dnech 21.–23. května 1997 Mariánská Týnice, ed. Fák, Jiří, Mariánská Týnice 1998, s. 87–93.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitostv pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

SCHELLE, Karel a kol., *Velké dějiny zemí Koruny české, tematická řada Právo*, Praha 2017.

SIGLOVÁ, Tereza, *Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dačic v letech 1563–1652*, in: *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, ed. Martina Halířová, Pardubice 2007, s. 27–45.

SMRŽOVÁ, Adéla, *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, 2007 (bakalářská práce).

ŠŮLA, Jaroslav, *Svatební smlouvy dobrušských měšťanů ve druhé polovině XVI. a první polovině XVII. století*, *Orlické hory a Podorlicko* 22, 2015, č. 1–2, s. 94–124.

TŮMA, Miloslav, *Svatební smlouvy dačických obyvatel na přelomu 16. a 17. století*, *Dačický vlastivědný sborník*, sv. 7, 2013, s. 203–217.

VAŠUTOVÁ, NOVÁKOVÁ, Lenka, *Města a měšťanská společnost na hukvaldském panství v 17. a 18. století*, Opava 2014, s. 146.

ZÁLESKÁ, Lenka, „*Staly se smlouvy řádný a dokonalý...*“, *Vyškovský sborník*, 6, 2008, s. 55–67.

Online zdroje

SOA Zámorsk, *Sbírka matrik východočeského kraje, Farní úřad Svitavy, (1599-1688)*. Dostupné online: https://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk/files/2019/09/8700_Sbrika-

matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2019-08-29_oprava.pdf, cit. dne 13. 12. 2019.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Svatební smlouva mezi Waczlawem Rzememarzem z Litomyšli, a Mandaleinou, dcerou Admama Czwettlara ze Svitav; SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č 46, fol. č. 121^r.

Příloha č. 2 – Svatební smlouva Jakuba Tanertta z Moravské Třebové, a Ludmilly, pozůstalé dcery Clementha Jaicha ze Čtyřiceti Lánů; SOkA Svitavy, se sídlem v Litomyšli, AM Svitavy, inv. č 46, fol. 119^r.

Seznam tabulek

Tab. č. 1 – Zastoupení snoubenců ve svitavských smlouvách dle rodinného stavu

Tab. č. 2 – Zastoupení snoubenců ve svitavských smlouvách dle pořadí sňatku

Tab. č. 3 – Přehled uzavřených smluv v letech 1571–1606

Tab. č. 4 – Smlouvy uzavřené v jednotlivých dnech mezi léty 1571–1606

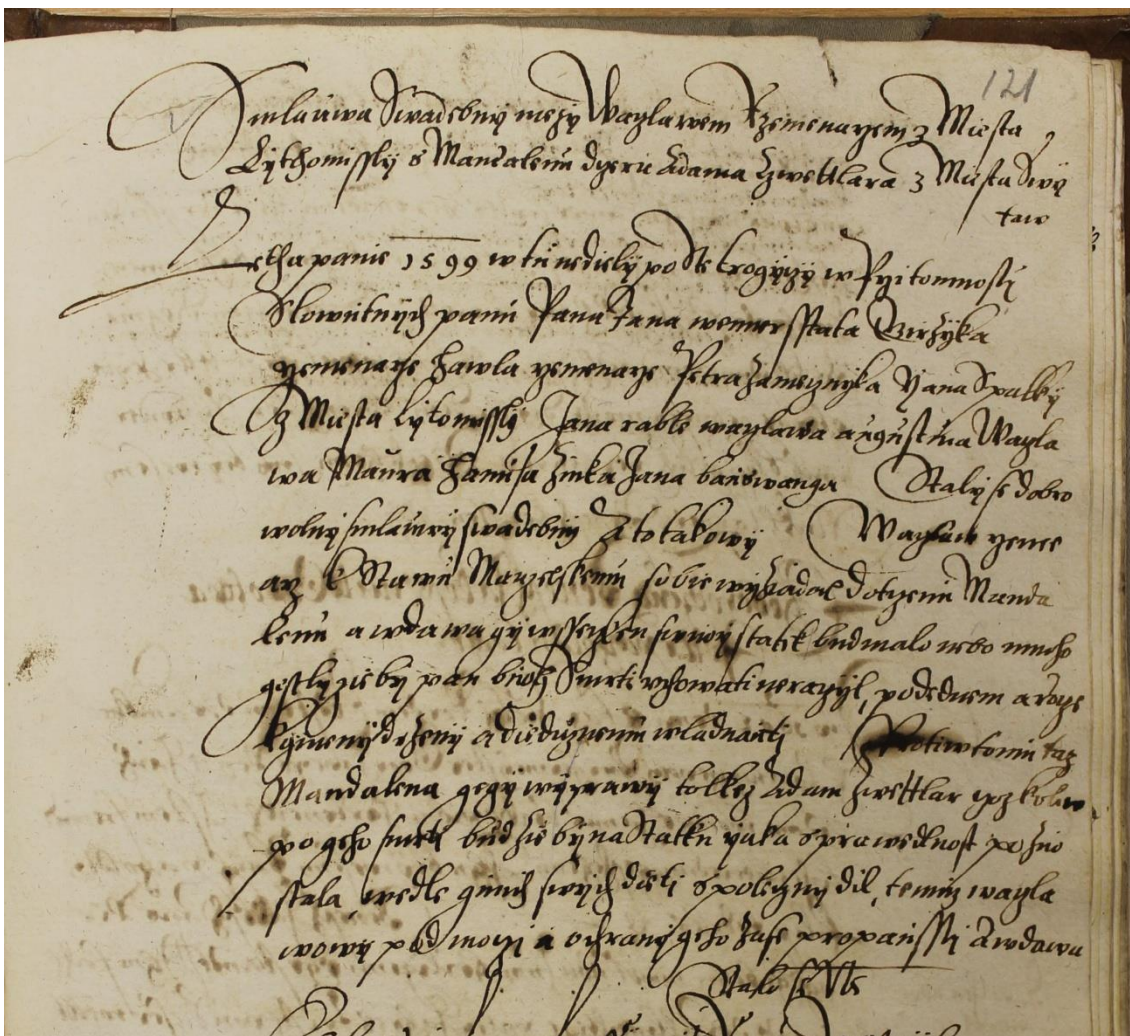
Tab. č. 5 – Smlouvy uzavřené v jednotlivých měsících mezi léty 1571–1606

Seznam zkratk

AM	Archiv města
č.	číslo
ČRSČP	Časopis rodopisné společnosti československé v Praze
ed.	editor
eps.	episkopát
inv. č.	inventární číslo
kol.	kolektiv
něm.	německy
s.	strana
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv

Přílohy

Příloha č. 1 – Svatební smlouva mezi Waczlawem Rzemenarzem z Litomyšli, a Mandaleinou, dcerou Admama Czwetlara ze Svitav.

Příloha č. 2 – Svatební smlouva Jakuba Tanertha z Moravské Třebové, a Ludmily, pozůstalé dcery Clementha Jaicha ze Čtyřiceti Lánů.

19
Ehebereding Jagtob Tanerth von Mariggen Třeban
mit Ludmilla Tochter Clementh Jaichs Tochter
aus der Ehegeborene
Anno 1602 den 7. Tag Januarii vor Ehrlich Zeimmschneid
Juridice Janss Seimbork Adam Brisinger Andreass Geller
Sind die erbauliche Jauching Sommler, Burgar Jochmarth
Ebederth mairer vom Jagtob Tanerth wengstlich zur Mari
dem Ergebene vorgestanden also ein gültwillige freundschaft
Ehebereding geschlossen
Ist nach seinen Vorbit der Joching Sommler vorbragen
das die Ludmilla Götigen Clementh Jaichs Tochter das
ein Jochfriben seiner Braut vermorgengabte unter Jachts
frist neben seinen Kindern 30 Mark und nach verlauf
eines Jahres sich soll sie haben in seinem gültwillig Kind
liche
Sie ragen Ehrlich and die freundschaft
Clementh Jaichs und die obgemelte mairer gab die der Ludmi
lla erpberichtigte ihm tugend, wie ihre gütlichkeith
gütlich ist, dem Jagtob Tanerth unter Jahres frist und erwid
vermorgengabem. 35. Mark Diese Ehebereding wurd
Geiradt geschrien Im gegen was die Joching Jaichs